

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

דלה ומשיקה מתורת זקני הדורות וע"א

ויקהל - תשפ"ב

לא תבערו אֶשׁ כָּל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת (שמות ל"ה ג')

שבת: לזוהר מאש המחלוקת ומאש הכעס

"לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", רומז לאש המחלוקת ואש הכעס, שצריך האדם לזוהר שלא להבעיר אותו עולמית, ומכל שכן ביום השבת קודש שאין בו עור בו אש של גיהנם. והכועס בשבת או עושה מחלוקת ח"ו, גורם להיות חמת הגיהנם בווער בו, בר מינן. [אמרו רז"ל שבגיהנם ענשו דאפילו בשבת אין לו מנוחה, רחמנא ליצלן. (החיד"א ז"ל - הגהותיו על של"ה שם)]. (של"ה ויקהל - דרך חיים תוכחת מוסר).

יום השבת צריך להיות כולו בחן ובחסד ובשלום ובאהבה רבה, כי בו שובתים אפילו רשעים שבגיהנם (סנהדרין סה; ורש"י ד"ה קברו של אביו). ועל כן עבירה כפולה היא, מי שמראה כעס בשבת. וכבר נתנו סימנים (תקוני זוהר - תקון מ"ח) "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" - והוא אש המחלוקת וחימום הכעס. (של"ה מסכת שבת - פרק גר מצוה).

[בזוהר ומקובלים הזהירו מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת ח"ו, ובפרט בין איש לאשתו. (משנה ברורה סימורס"ב ס"ק ט').

כתב החיד"א ז"ל (מורה באצבע - סימן ד' אות ק"ב): יום שבת אסור מאד לעורר מחלוקת או להתכעס, והוא חטא חמור כפליים מהעושהו בחול, ובפרט עם בני ביתו, צריך רוב שלום ואהבה ואחוה לכבוד השכינה. עכ"ל. **ורבי דוד לידא ז"ל** [אבד"ק אמשטרדם] (שומר שבת [נדפס בשנת תס"ז] - דיני ע"ש) כתב: מאד מאד יזהר כל אדם שיהיה לו שלום עם אשתו; זה עיקר הכנה של שבת. והאיש שאין לו שלום עם אשתו, מחריב ביתו ופוגם נשמתו וגורם רעה לעצמו. ולכן אם אין ידו משגת לקנות נר שבת ונר חנוכה, נר שבת קודם משום שלום בית (שבת כג). עכ"ל.

ובספר **אגרא דכלה** (פרשת ויקהל) כתב: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", הוא מרמז אזהרה לאדם על הכעס, כמבואר במקובלים שע"י הכעס מרתח גופו באש היסודי שבנפשו וגופו. והנה קיי"ל שמותר לכעוס על עוברי רצונו יתברך; ובאם יודע ורואה שעושים דברים שאינם מהוגנים, אזי מצוה לכעוס, ולזה נבראת המדה הלזו. רק כתבו חכמי המוסר שזה צריך להיות ביישוב הדעת, שיתיישב בדעתו מקודם שלא יבוא הכעס בלבו ויבוא לכלל טעות ח"ו, כו', רק יראה להם בפיו ובאביריו כאילו כועס ומתקצף אבל לא יהיה הכעס בלבו. וג"ל שגם זה הוא דוקא בימי החול, אבל ביום השבת מבואר בזוהר (ח"ב דף ר"ז): שצריך להראות לכל חדות לבבו ושמתו בה' הנותן מתנה כזו לישראל, ובאם אינו מראה בפועל החדוה, אזי ח"ו המלאכים מסתלקין, עיי' בזוהר. וזהו שרמזה התורה "לא תבערו אש" הכעס, אפילו "בכל מושבותיכם" - עם כל היישוב הדעת שבועלם ולצורך מצוה שמותר בימי החול ולמצוה יחשב, שאני שבת קודש דצריך לאיתערא בחדוה דוקא; וז"ש "ביום השבת" - לדייק דבחול מותר ולמצוה יחשב, כנ"ל. עכ"ל.]

[כתב **רבי יוסף כנאפו ז"ל** (מריבני מוגאדור במרוקו) זך ונקי [נ"ל ע"י אהבת שלום] - פרק י"ח אות י"א עמ' קמ"ז): אני נהגתי שבכל ליל שבת קודש אחר גמר ערבית, עומד לפני היכל הקודש שבו ספר תורה, ומתפלל לה' ברוך הוא ואומר: ברוך ה' אֶשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם שַׁבָּת קוֹדֶשׁ. רבונו של עולם, יהי רצון מלפניך שתצילני מְכַל כְּעַס וּמְכַל מַחְלֻקָּת וּמְכַל יְגוֹן וְאֶנְחָה וּמְכַל עֲצָבוֹת וּמְכַל חִלּוּל הַשַּׁבָּת חֵס וְשְׁלוֹם, וְתַתֵּן לִי נַחַת רוּחַ לְסָבוּל כָּל מְכַעֲסִים וּמְקַיְטִים לְכָבוֹד שְׁמֵךְ הַקְּדוֹשׁ, אֲמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן. ובאמת שמדה זו מדה טובה וישרה, וכן ראוי לכל אדם לעשות, וכמו שאמרו רז"ל (סנהדרין מד): לעולם יקדים אדם תפילה לצרה. עכ"ל, וע"ש עוד.]

שבת: יזהר מחילול שבת, שלא יהיה דליקה בבית ח"ו, ושלא יסבול בגיהנם בשבת "לא תבערו אש", יובן במ"ש בפרק כל כתבי (שבת קיט): אין הדליקה מצויה אלא בבית שמחללין בו שבת, שנאמר (ירמיה י"ז כ"ז) "ואם לא

תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו', והצתי אש בשעריה כו' ולא תכבה" - בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה, דהיינו בשבת, לא תהיה סיבה להבעיר אש במושבותיכם אם תחללוהו. כו'.

ובזוהר פרשת תרומה (דף קנ:--קנא). כתב דהרשעים כולם נוחים בגיהנם בשבת חוץ ממחללי שבתות, וכן בדין (ר"ל הדינים של הרשעים מסתלקים ויש מנוחה לרשעים, ע"ש בזוהר הקדוש), וזהו לא תחללו שבתות ולא תהיה סיבה להבעיר אש גהינם ב"מושבותיכם" - בקבריכם, אפילו ביום שבת. (צוף **דבש** [להר"ר וידאל צרפתי ז"ל - נדפס בשנת תע"ח] - פרשת ויקהל).

תלמוד תורה בשבת: פנויים ממלאכה ביום השבת כדי שיעסקו בתורה

"לא תבערו כו' ביום השבת, ויאמר משה וגו'" (שמות ל"ה ג-ד), "ה'שבת" ו'יאמר" - ראשי תיבות וסופי תיבות "תורה", לרמז שעיקר התורה בשבת, כשאדם פנוי מעסקיו. (בעל הטורים שמות ל"ה ג).

[כך אמר להן הקב"ה לישראל, "בני, לא כך כתבתי לכם בתורת, (הושע א' ח) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפניך?!' אע"פ שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים, יום השבת יעשה כולו תורה!" **תנא דבי אליהו** רבה פרק א'). לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה. (ירושלמי שבת ט"ו ג).

איתא במדרש, אמרה תורה לפני הקב"ה "רבונו של עולם, כשיכנסו ישראל לארץ, זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, ואני מה תהא עלי?" אמר לה "יש לי זוג שאני מזווג לך, ו"שבת" שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך". על כן צריך שיקבעו מדרש להודיע לעם את חוקי האלקים ואת תורותיו. (טור א"ח סימן ר"צ).

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוֹרֵי בֶן חוֹר לְמִטָּה יְהוּדָה (שמות ל"ה ל')

אמונה - חכמה: חכמה באה מהקב"ה - להודות להקב"ה על החכמה - לבקש מהקב"ה את החכמה ואת הבינה

"ראו קרא ה' בשם", הדא הוא דכתיב (ישעיה נ"ד ט"ז) "הנה אנכי בראתי חרש" - זה בצלאל (שבראו הקב"ה כדי שיעשה המשכן לכפר על ישראל ולמדו ביחוד (יפה תואר)). "נופח באש פחם" (ישעיה שם), חטאו ישראל באש, שנאמר (שמות ל"ב כ"ד) "ואשליכהו באש ויצא העגל הזה"; בא בצלאל וריפא את המכה (על ידי בנין המשכן (יפ"ת)). משל לתלמידו של רופא שנתן רטיה על מכה אחת ונתרפאת, והיו מקלסין אותו. אמר להם רבו "קלסו לי, שלמדתי!" כן, היו הכל אומרים "בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן", אמר הקב"ה "אני הוא שבראתיו ולמדתי!" שנאמר "הנה אנכי בראתי חרש" (שחכמתו המיוחדת של בצלאל מאתו יתברך, שהושפע בו חכמה מיוחדת (יפ"ת)). לפיכך אמר משה (שמות ל"ה ל-ל"א) "ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו' [וימלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה, וכו']". (שמות רבה מ"ח א').

[החכמה הנמצאת לחכמים והדעה שיודעים, כולה נשפעת ובאה מה' יתברך, כ"י ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב' ו'). **האברבנאל** ז"ל - מעייני הישועה מעיין ו' תמר א'). **ובמסכת ברכות** (נח) תנו רבנן, הרואה חכמי ישראל אומר "ברוך שחלק מחכמתו ליראיו". חכמי אומות העולם, אומר "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם".

ושמעתיה מפי הג"ר **אביגדור מילר ז"ל** שדייק בברכות שמונה עשרה, שברכות הבקשות בכלם פותחים מיד בבקשה "השיבנו אבינו" "סלח לנו" "ראה בענינו" "רפאנו ה'", וכן כולם, לבד מברכת "אתה חונן" שמקדימים הודעה "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה", ורק אח"כ מבקשים "חננו מאתך דעה וכו'". וביאר דכל פרטי מבוקשותנו (סליחה, רפואה, פרנסה, וכו') הכל מכירים שמקבלים אותם

וַיַּעֲשׂוּ כָּל חָכְמָה לֵב בְּעֵשִׂי הַמְּלָאכָה אֶת הַמְּשָׁךְ עֶשֶׂר יָרִיעוֹת וְגו'

(שמות ל"ו ח')

הקב"ה וישראל: הקב"ה אוהב את ישראל ובחר במשכן של יריעות שהם יעשו לו, משא"כ אומות העולם גם אם יוציאו עליו ממון רב

"ויעשו כל חכמה לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות וכו'",
הה"ד (שיר השירים ח' ז) "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", "מים רבים" - אלו אומות העולם, שנאמר כו'; ואם היו מתכנסין כל אומות העולם לבטל את האהבה שבין הקב"ה לישראל, לא היו יכולים! הוי "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", שנאמר (מלאכי א' ב) "ואוהב את יעקב". וכו'. "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו" (שיר השירים שם) - [שאם ירצו אומות העולם לעשות מקדש מזהב וכסף כדי שיהיה השראת השכינה ביניהם, "בוז יבזו לו" (דברי שאול עה"ת [מהדו"ק] תרומה ד"ה ועשו לו); ואם מתכנסין כל אומות העולם ואומרים "אנו מוכרים כל ממונינו ועושים את התורה והמצוות, אמר להם הקב"ה "אפילו אתם מוכרים את ממוניכם לקנות את התורה, בזיון הוא עליכם (במדבר רבה ב' ט"ז, ע"ש)], אבל בני עשו לי מקדש של יריעות (שהוא דבר קטן, ולא פזרו עליו הון רב (רד"ל) וירדתי ושכנתי בתוכם". (שמות רבה מ"ט א').

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַקְּרָשִׁים לְמִשְׁכַּן וְגו' (שמות ל"ו כ')

עבירה - מיתת צדיקים: הקב"ה החרים ביהמ"ק לכפר על עוונותינו הרבים, ובזמן שאין לנו מקדש לפעמים נוטל צדיק מן העולם לכפר עלינו, רחמנא ליצלן מהו "למשכן"? שאם יתחייבו שונאי ישראל, יהא המשכן מתמשכן עליהם (ופירוש "למשכן", לצורך משכון להפרע ממנו (ביאור האמרים)). אמר משה רבוננו של עולם, בזמן שאין להם לא משכן ולא מקדש, מה תהא עליהם (פי' במה ימורק עוונם (ביאור האמרים))?" אמר לו "נוטל אני צדיקים שבהם מביניהם, ויהיו מתמשכנין עליהם [ומכפר אני עליהם על כל עונותיהם (שמות רבה ל"ה ד')]". וכן הוא אומר (איכה ב' ד) "ויהרוג כל מחמדי עין" - אלו הצדיקים. (תנחומא ויקהל סימן ט').

[במסכת ראש השנה (יח): אמרו, שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינן. ובאיכה רבה (א' ל"ח) איתא: מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש. עכ"ל.

ובמועד קטן (כח.), מה פרה אדומה מכפרת, אף מיתתן של צדיקים מכפרת; מה בגדי כהונה מכפרין, אף מיתתן של צדיקים מכפרת, ע"ש. ובירושלמי יומא (א' א'), כשם שיום הכיפורים מכפר על ישראל, כך מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל.]

וַיַּצַּף אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר וְגו' (שמות ל"ז י"א)

תורה: לומדי תורה מתכבדים בתורה שבתוך לבם - תורה מטהרת את הלב ו"יצף אותו זהב טהור", אלו התלמידים בני תורה, כי כמו שמתכבד העץ בזהב, יותר ויותר מתכבדין התלמידים בתורה שהיא בתוך לבם. וכמו שיאמרו אנשים "זהב טהור", כך מטהר התורה לבן וכליותן של תלמידי חכמים. (תנחומא ויקהל סימן ח').

[אין כבוד אלא תורה, שנאמר (משליג' ל"ה) "כבוד חכמים ינחלו". (אבות ו' ג').]

[התורה מטיבה נפשו ומישרתו, כי יש בה סם חיים, כאמרם ז"ל (איכה רבה - פתיחה ב) "המאור שבה מחזירו למוטב". **אור החיים** דברים י"א כ"ז). כל מי שעוסק בתורה תדיר הרי זה מתעלה. (אבות ו' ב).] יהא אדם זהיר ללמוד תורה, שבה יזכה לכל שלימות ולכל מעלה. (מאירי סנהדרין צב). כל עניני האדם - יראתו ומצוותיו ודביקותו, תלויים בתלמוד תורה; ולפי הגיונו ועסקו בתורה, כן יהיה ביראה ומצוות ודביקות, שאם ירבה בתלמוד תורה יהיה כלי טהור לעבוד ה', ואם מעט - מעט. (החיד"א ז"ל - אהבת דוד דרוש ג', בשם מהר"ם די לונזאנו ז"ל). וכתב רבינו האי גאון ז"ל (הועתק בשו"ת הריב"ש - סימן מ"ה): לא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד, עכ"ל.]

מהקב"ה, לבד מן הדעת, שהאדם חושב שהוא בא מעצמו - מעצם מוחו, ולכן לפני שמבקשים עליה צריכים להזכיר לעצמנו ולהודיע שאנו מכירים שהדעת והבינה אין לנו אלא מהקב"ה, ושוב אפשר לבקש עליהן. עכ"ד.]

[אנשי אלכסנדריא שאלו את רבי יהושע בן חנניא "מה יעשה אדם ויחכם?" אמר להן "רבה בישיבה, וימעט בסחורה". אמרו "הרבה עשו כן ולא הועיל להם". אמר להם "אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר (משלי ב' ו) 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". מאי קא משמע לן (פי' למה ליה למימר להו "ירבה בישיבה" הואיל וברחמים הדבר תלוי (רש"י)?) דהא בלא הא לא סגיא. (נדה ע:).

אל יעלה על דעתך כאשר עלה בדעת הרבה שנאבדו בידם, באומרם "כיון שמכיר אני בעצמי שאין בדעתי להבין ולהשכיל, איני עוסק בתורה". טועה הוא בדבר! שהרי הוא מחוייב לעשות מה שנצטווה לעשות, ואם יבין יבין. שהרי "והגית בו יומם ולילה" כתיב (יהושע ח' ח), ולא כתיב "ותבין בו". וכן תמצא בדברי התנא (אבות ב' ט"ז) "אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה", ואינו אומר "אם הבנת הרבה", אלא "למדת" אמרו, ותשתדל להבין, ואם תבין תבין; ואם לא, שכר לימודך בידך. וכמאמר התנא (אבות ה' ג) לפום צערא אגרא. ומה גם שאומרו "האדם אינו לומד מפני שאינו מבין", הוא פיתוי היצר! יתמיד בלימודו, וסוף הבינה לבוא, שבראות הקב"ה חשקו בתורתו ודביקותו בה, פותח לו מעייני החכמה, דכתיב (משלי ב' ו) "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". (שבת מוסר פרק א').

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלָּאֵל וְאֶל אֶהֱלִיאָב וְאֶל כָּל אִישׁ חָכְמָה לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׂאוּ לְבָבוֹ לְקַרְבָּה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ (שמות ל"ו ב')

תורה ומעשים טובים: הקב"ה מסייע את האדם להצליח כפי יגיעתו ומסירות נפשו הנהגה אנו מתמיהין בנפשינו, הלא השי"ת השפיע בדורות הראשונים ריבוי חכמה מאד וכו', ולמה נתמעט כעת לגמרי, הלא יד ד' לא תקצר גם היום. תשובה לדבר, הקב"ה נותן חכמה לבני אדם לפי ערך הכנתם לקבלה, וכדכתיב (תהלים פ"א י"א) "אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו", והכוונה, הלא העליתך מארץ מצרים כדי לקבל אח"כ התורה שהיא מקור החכמה, ועל כן הכין עצמך והרחב פיך כל מה שביכלתך ואמלא את פיך מצוף דבש אמריה. ולכן דורות הראשונים שהיו מסורים לתורתם בכל לבם ונפשם, וכל חמודות העולם לא נחשב בעיניהם למאומה, ורק לתורת ה' היה לבם נשואות - לקנותה ולברר הלכותיה בקיבוץ חכמים ודיבוק חברים; ואף אחר שנתגדלו בשנים היה דרכם ליסע מביתם בשביל ידיעת התורה על שש שנים ועל י"ב שנים (עיין כתובות ס"ג). ואפילו בדורות של בעלי תוספות היה מסירת נפש ממש על התורה, עיין בספר צדה לדרך [לרבי מנחם ב"ר אהרן ז"ל, תלמיד רבי יהודה בן הרא"ש ז"ל] בהקדמה. לכן האיר הקב"ה עיניהם ופתח לבבם וזכו בכתרה של תורה. לא כן עתה, בעו"ה יכול כל תופש תורה להעיד בעצמו שאחר כל השתדלותו בה הוא נגד דורות הראשונים כקוף בפני אדם, וכל שכן נגד דורות של אמוראים. וכל כך למה? מפני שיגיעתו עליה היא במדה מועטה מאד. וכלל אמרו חז"ל (מגילה ו') יגיעתי ולא מצאתי אל תאמין. וע"כ המציאה היא כפי היגיעה.

ובזה מצינו ג"כ אצל המשכן, שכל מי שהיה משים לבו ותשוקתו לעשות מלאכת המשכן, היה הקב"ה נותן לו דעת ותבונה - שידע איך לעשות, כדכתיב בויקהל "ויקרא משה אל בצלאל ואהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבו כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה", ולא כתב "וכל", משום דבאמת ענין אחד הוא; ר"ל, למי שהוסכם בדעתו להתקרב אל המלאכה להתבונן איך לעשותה, לזה נתן ה' הדעת כדי שידע איך לעשותה.

ודבר זה שייך לכל עניני הטוב, בין בעניני הפעולות ששייכות לעניני הקודש - שצריך ליתן לב להתבונן איך לעשותה, ובין בעניני לימוד התורה, אם אחד יסכים בדעתו להשתדל להיות בקי באיזה סדר גמרא וכדומה ויראה ללמוד ולחזור כמה פעמים או לברר איזה הלכה בתורה ומתייגע בה, בודאי הקב"ה יתן לו דעת בלבבו ויעזרהו להוציא מחשבתו לפועל. (החפץ חיים ז"ל - תורת הבית פרק ז', ע"ש עוד).